

Türkçeye Çevrilen Alman Edebiyatına Genel Bir Bakış

Mehmet Tahir Öncü , İzmir

Öz

Önümüzdeki çalışma, *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası* adlı çalışmada yer alan bilgiler ışığında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2016 yılına kadar Türkçeye çevrilmiş ve/ veya Türkiye'de yayımlanmış Alman edebi eserlerini raporlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla öncelikle, *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası* kaynak kitabında da belirtildiği gibi çeşitli basılı ve elektronik kaynaklar (<http://www.toplukatalog.gov.tr>; <https://kasif.mkutup.gov.tr> ve <http://koha.ekutuphane.gov.tr>) taranarak bir veri tabanı oluşturulmuştur. Önümüzdeki çalışmada bu bilgilerden yola çıkılarak aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır: 1. Yıllara göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler belirlendiğinde karşımıza nasıl bir tablo çıkacaktır? 2. Her edebi türden toplam kaç kitap yayımlanmıştır? 3. En çok hangi yazarların eserleri Türkçeye çevrilmiştir? 4. Almancadan Türkçeye çevrilen eserler en çok hangi yayınevi tarafından basılmıştır? 5. En çok hangi çevirmenler Almancadan Türkçeye eserler kazandırmıştır? Bu soruların yanıtlarına istinaden niceliksel değerlere dayanan grafikler hazırlanmıştır. Daha sonra ise hazırlanan bu grafikler niteliksel olarak değerlendirilerek eserler Türkçeye çevrilirken hangi ölçütlerin esas alındığı, çeviri tercihlerinin- dönemine veya çevirmenine göre- nasıl yapıldığı tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Alman Edebiyatı, Türkçeye Çevrilen Eserler, Edebi Çeviriler, Türkçe Çeviriler Bibliyografyası

Abstract

A general overview of German literature translated into Turkish

The study on hand aims to report the German literal works translated into Turkish/ or published in Turkey partaking in the Turkish Translations Bibliography from the establishment of the Republic to the year 2016. For this purpose first a database was created by scanning various printed and electronic resources (<http://www.toplukatalog.gov.tr>; <https://kasif.mkutup.gov.tr> and <http://koha.ekutuphane.gov.tr>) as mentioned in the resource book of the Turkish Translations Bibliography. Based on this information this study seeks the answers to the following questions: 1. According to the years when the works translated from German into Turkish are determined, what kind of picture will come out? 2. How many books have been published in each literary genre? 3. Which author's works have been the most translated into Turkish so far? 4. Which publishing house have the most published works translated from German into Turkish? 5. Which translators brought in the most of the works from German to Turkish? Referring to the answers of these questions, the graphs based on quantitative values were prepared. Afterwards these graphs are evaluated in a qualitative method and it is discussed which criterions are taken as a basis and how the choices of translators -according to the period or translator- are made by the help of translating.

Keywords: German literature, works translated into Turkish, literary translation, Turkish Translations Bibliography

1. Giriş

Çeviri faaliyeti, Osmanlı Devleti'nin batılılaşması ve modernleşmesinde önemli bir yere sahipti. Bu amaca yönelik olarak özellikle edebi eserlerin çevirileri, Osmanlı döneminde aydınlanma çağındaki fikirlerin yayılması ile birlikte siyasal ve bilimsel fikirlerin

yerleşmesinde çok etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında da bu durum aynı şekilde devam etmiştir. Önümüzdeki makalede Türkçeye çevrilen edebi eserler çalışma kapsamına alınmış, Almancadan Türkçeye çevrilen tarih kitapları, siyaset kitapları ve sosyal bilimlere ait diğer bilgilendirme amacı taşıyan ve estetik kaygı içermeyen kitaplar ise çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmaya dahil edilen edebi eserlerin niteliksel özelliklerinin değerlendirilmesi için öncelikle birtakım niceliksel değerlere sahip olması gerekmektedir. Bu amaçla çalışmamızda öncelikle Almancadan Türkçeye çevrilen edebi eserlerin bir listesi çıkarılmış, bu eserlerin yazarları, türleri, çevirmenleri, yayınevleri, yayın yılları gibi bilgilerin bir dökümünün yapılması sağlanmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde niceliksel bilgilerin bir dökümü ortaya konmuş ve söz konusu bilgiler grafik ve tablolarla ayrıntılı olarak sunulmuştur. Daha sonra ise elde ettiğimiz niceliksel bilgilerin niteliksel olarak ne anlama geldiği tartışılarak başlangıcından günümüze kadar olan zaman diliminde Almancadan Türkçeye çevrilen edebi eserler yazınsal ve çeviribilimsel açılarından yorumlanmıştır. Bu sayede Almanca yazılmış edebi eserlerin Türkçeye çevrilmesi aracılığıyla Türk okurunda Almanya'ya dair nasıl bir algı oluştuğunu gösteren bir tablo ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tablonun ortaya çıkarılması sonucunda da çalışmanın özellikle mütercim tercümanlık alanında akademik çalışmalar yapanlar, edebiyatçılar, çevirmenler, eleştirmenler ve kendini geliştirmek, bilgilerini güncellemek isteyen herkesin yararlanabileceği önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

2. Yöntem

Bugüne kadar Alman edebiyatından Türkçeye çevrilen eserleri belgelemeyi amaçlayan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Gürses (2006) "*1945'ten günümüze kadar Alman edebiyatından Türkçeye yapılan Çeviriler ve Çeviribilim Çalışmaları*" adlı doktora çalışmasında çevrilen eserleri listelemekten öteye geçmemektedir. Aynı şekilde Öncü, vd. (2017): "*Türkçe Çeviriler Bibliyografyası: Dünya Edebiyatından Çeviriler*" adlı çalışmada Alman edebiyatı başta olmak üzere toplam 33 farklı ulustan Türkçeye aktarılan eserleri listelemektedir. Bunların dışında hem niceliksel hem de niteliksel bir çalışmayı Sağlam (2002) ortaya koyarak 1994 yılına kadar Almancadan Türkçeye çevrilen eserleri yazar ve edebi tür kıstasları bağlamında çalışmasında incelemiştir. Ancak söz konusu çalışmanın güncelliğini yitirmesi sebebiyle önümüzdeki çalışmanın oluşumu son derece önem arz etmektedir.

Türkçe Çeviriler Bibliyografyası adlı eserde bulunan verilerden yola çıkılarak hem niceliksel hem de niteliksel bir inceleme amaçlanmaktadır. *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası* eserinin önsözünde de belirtildiği gibi yabancı dilden Türkçeye çevrilmiş eserleri listeleme üzere taranan kaynaklar başta Ege Üniversitesi Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi ve Milli Kütüphane kayıtlarında bulunan ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü ve TÜBİTAK ULAKBİM'in Ulusal Toplu Katalog veri tabanındaki kaynaklardan yararlanılarak yabancı dilden Türkçeye aktarılan eserler ele alınmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak 2016 yılına kadar Türkçeye aktarılan Alman edebiyatından nesir, nazım ve tiyatro gibi edebi türlerine göre çeviriler çalışmada incelenmiştir. Toplam 18.741 eser ve 6.006 çevirmen kaydına ulaşılmıştır. Ancak veri tabanını oluşturma sürecinde bu siteye ek olarak Milli Kütüphane veri tabanı ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü web sitesinde var olan kitapları belgeleyen

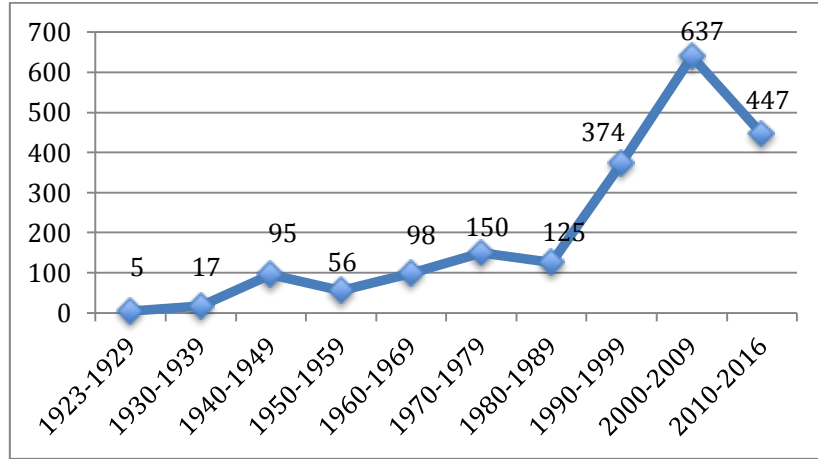
çok kapsamlı bir kaynak ortaya çıkmıştır. Tüm bu kaynaklar birbirleriyle karşılaştırılarak taranmış varsa kaynak eksiklikleri giderilerek tam ve eksiksiz bir listeye ulaşılmaya çalışılmıştır.

3. Almancadan Türkçeye çevrilen eserler

Türkçe Çeviriler Bibliyografyası'nın verilerine göre Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2016 yılına dek 33 yabancı dil ve edebiyatından Türkçeye toplam 18.741 adet eser çevrilmiştir. Bu eserler toplam 5.938 yazar tarafından kaleme alınmıştır. Listelenen eserlerden yola çıkılarak toplam 6.006 çevirmenin faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Almancadan Türkçeye aktarılan eser, yazar ve çevirmenlerin toplam rakamlarına baktığımızda şu tablo karşımıza çıkmaktadır: Cumhuriyet'in kuruluşundan 2016 yılına kadar Almancadan Türkçeye toplam 2005 adet edebi eser çevrilmiştir. Bu eserler toplam 573 yazar tarafından kaleme alınmıştır. Listelenen eserlerden yola çıkılarak toplam 781 çevirmenin Türkçeye çeviri yaptığı tespit edilmiştir. Almancadan Türkçeye çevrilen eserlerin verileri kitaptaki toplam veriler ile karşılaştırıldığında ise şu sonuca varılmaktadır: Cumhuriyet'in kuruluşundan 2016 yılına kadar çevrilen toplam eserlerin % 10,70'ini Almancadan Türkçeye çevrilen eserlerin temsil ettiği, yazarların %9,65'inin Alman edebiyatına ait yazarlardan oluştuğu, ayrıca çevirmenlerin %13,00'ünün Alman edebiyatından Türkçeye eser çevirdiği tespit edilmiştir.

Aşağıdaki veriler sırasıyla bu bütüncenin “yıllarına göre”, “edebi türüne göre”, “yazarına göre”, “yayinevine göre” ve “çevirmenine göre” dağılımını izah etmektedir.

3.1. Yıllara göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler

Şek. 1: Yıllara göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler

Türkçe Çeviriler Bibliyografyası kapsamında Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana toplam 2005 eserin çevrilmiş olduğu tespit edilmiştir. Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında Almancadan Türkçeye son derece az sayıda edebi eser çevirisi yapılmıştır. 1923-1929 yılları arasında beş, 30'lu yıllarda 17 olmak üzere bu 16 yıllık süre zarfında toplam 22 eser çevrilirken, 1940-1949 yılları arasında Almancadan çevrilen eser sayısında büyük bir artış tespit edilmiştir. Ancak bu sayı 50'li yıllarda tekrar gerilemekte, 60'lı, 70'li ve 80'li yıllarda ortalama 100 eser çevirisi yapılırken bu durumun 90'lı yıllar ve sonrasında, özellikle de 2000'li yıllarda, Almancadan Türkçeye çevrilen eser sayısında muazzam bir artış olduğu gözlemlenmiştir.

Yukarıdaki verileri bu çerçeveden değerlendirdiğimizde Cumhuriyet'in ilk yıllarında Alman edebiyatından Türkçeye yapılan çevirilerin çok tercih edilmediğini görmekteyiz. Berk'in verilerine göre Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki çevirisi yapılan dillerden Fransızcanın en yüksek orana sahip (%58,9) olduğu, İngilizceden ve Almancadan çevirilerin ise %7 ve %4,8'lik oranlarda kaldığı açıklanmaktadır (2002: 118).

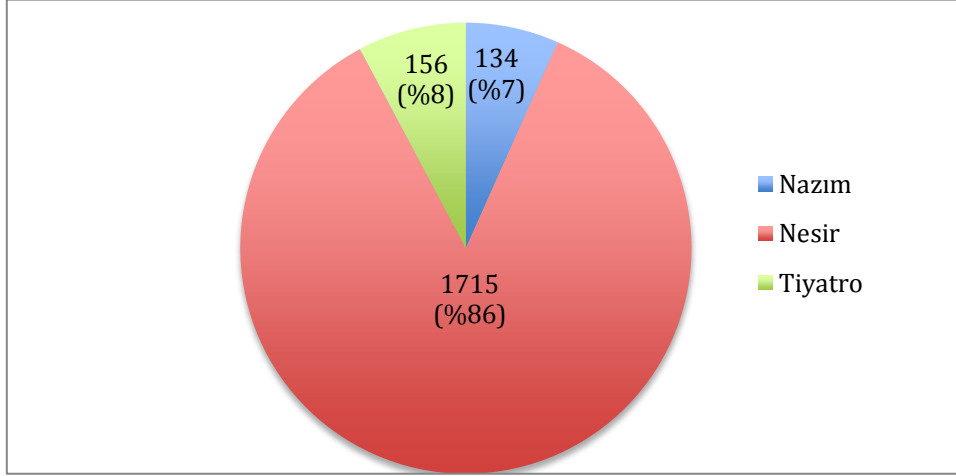
Bu tablonun 1940'larda bir hayli değiştiğini ve neredeyse beş katına çıktığını görmekteyiz. Bunun en büyük etkisi yabancı dillerden Türkçeye yapılan çevirilerin devlet desteğiyle *Tercüme Bürosu* tarafından gerçekleştirilmesidir. Çünkü 1940 yılında kurulan *Tercüme Bürosu*'nun faaliyetleriyle birçok dilden Türkçeye çeviri yoluyla eserler kazandırılmıştır. Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyuboğlu gibi Türk edebiyatına pek çok telif ve çeviri eser kazandırmış yazar ve çevirmenleri bünyesinde barındıran *Tercüme Bürosu*, ülkenin batılılaşma hareketinin kültürel ayağında çok önemli bir yer tutmuştur (Berk 2002: 120).

Her ne kadar 90'lı yıllara kadar her on yılda ortalama 100 eserin çevrildiği dönemlerden sonra, yani 1990 sonrasında Alman edebiyatından Türkçeye aktarılan eser sayısında muazzam bir artış görülmektedir.

Çeviri hacmi özellikle 2000-2009 yılları arasında 637 eserin çevrilmesiyle zirveye ulaştığı, 2010-2016 yılları arasında ise toplam çevrilen 447 edebi eserin bulunduğu tespit edilmiştir. 90'lı yıllardan sonra görülen bu artışın en büyük nedeni ise Almanya ile Türkiye arasında özellikle misafir işçilerle başlayan ve günümüze kadar etkisini sürdüren siyasi, kültürel, toplumsal, sosyolojik ve edebi bağların giderek güçlenmesidir. Bu bağlamda edebi bağların güçlenmesinde misafir işçiler döneminde başlayan ve daha sonraki kuşaklarla da süre gelen Türk-Alman yazarların oluşumu ve bu yazarların her iki topluma olan yakınlıkları ve uzaklıklarının da 90'lı yıllardan sonra Almancadan Türkçeye yapılan çeviri hacminde artışın görülmesinde etkili olduğu düşünülebilir.

3.2. Edebi türüne göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler

Türkçe Çeviriler Bibliyografyası ile Almancadan Türkçeye çevrilen eserlerin listesi çıkarıldıktan sonra, bibliyografyadaki yer sıkıntısından dolayı eserlerin "edebi türlerine" ait bilgileri kitaba eklenemedi. Ayrı bir çalışma kapsamında bibliyografya kitabında yer alan Almancadan Türkçeye çevrilen eserlerin edebi türlerine ait bilgiler ilave edilebilir. Edebi türlerin sınıflandırılmasında literatürde yaygın olarak kullanılan: Nazım (şiir), Nesir (düz yazı) ve Tiyatro sınıflandırılması yapılmıştır. Buna göre, Almancadan Türkçeye çevrilen toplam 2005 eserin edebi türlerine göre olan sayısal dağılımı da şu şekildedir: %86'lık bir oranla (1.715 eser) Almancadan Türkçeye çevrilen eserlerin büyük bir kısmı roman, öykü, masal, deneme, anı ve edebi destan gibi türleri barındıran nesir türünde yazılmıştır. %7'lik (134 eser) bir oran ile şiir, destan, ağıt, mesnevi ve eleji gibi türleri barındıran nazım türünden çevrilmiştir. Her ne kadar tiyatro türü bazı kaynaklarda nesir kategorisine dahil edilse de bu çalışmada ayrı bir sınıflandırma olarak kabul edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda Almancadan Türkçeye çevrilen eserlerin yaklaşık %8'i (156 eser) tiyatro türüne aittir. Şek. 2'de Almancadan Türkçeye çevrilen eserlerin türlere göre dağılımı gösterilmektedir:

Şek. 2: Edebi türüne göre Almandan Türkçeye çevrilen eserler

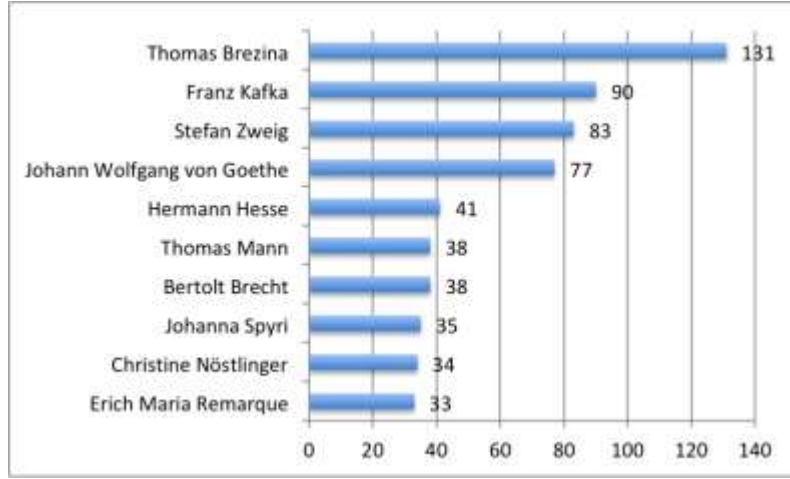
Yukarıdaki grafiği incelediğimizde nesir türü Almandan Türkçeye yapılan çeviriler içinde yazınsal dizgede sayısal olarak en baskın çeviri yazın türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz düz yazı türleri içerisinde yapılan çevirilerin en büyük işlevi Avrupa'dan roman ve tiyatro gibi yeni türleri erek kültüre sunmak olmuştur ve Türk edebiyatı da buna bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. Yapılan çeviriler Türk romanının ve Türkçe sözcük dağarcığının zenginleşmesine ve Türk edebiyatında sade bir düz yazının gelişimine yardım etmiştir.

Bu durum Osmanlı döneminde aktarılan eser türleriyle karşılaştırıldığında birçok paralellik görülmektedir: Berk'in (2002: 118) de ifade ettiği gibi Osmanlı döneminde de düz yazı, özellikle roman, yazınsal dizge içinde sayısal olarak en baskın çeviri yazın türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı döneminde yapılan çevirilerin en büyük işlevi Avrupa'dan roman ve tiyatro gibi yeni türleri erek kültüre sunmak olmuştur ve Türk edebiyatı da buna bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. İlk çevirilerle, Türk okurları kendileri için daha önce yabancı olan bazı Avrupa örf ve adetleriyle tanıştırılmıştır. Bu görevi yerine getiren de her şeyden önce düz yazı, özellikle de romandır. Aydın kesim bu aracı fikirlerini daha geniş kesimlere popülerleşmiş bir şekilde yaymak için kullanır. Ancak çeviri etkinliği halkı eğitmek ve bir kamuoyu oluşturmak gibi amaçlara hizmet ederken Osmanlı çoğuldizgesinin üzerinde de etkili olmuştur. Yapılan çeviriler Türkçe sözcük dağarcığının zenginleşmesine ve sade bir düz yazının gelişimine yardım etmiştir.

3.3. Yazarına göre Almandan Türkçeye çevrilen eserler

Türkçe Çeviriler Bibliyografyası verilerine göre Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar olan zaman içinde edebiyat alanında eser veren toplam 573 yazar ve şairin eserleri Almandan Türkçeye çevrilmiştir. Bu yazarlardan Türkçeye en çok eseri çevrilmiş olan yazar ve şairler şöyle sıralanabilir: Toplam 131 kitapla Thomas Brezina, 90 kitapla Franz Kafka, 83 kitapla Stefan Zweig, 77 kitapla Johann Wolfgang von Goethe, 41 kitapla Hermann Hesse, 38 kitapla Thomas Mann, 38 kitapla Bertolt Brecht, 35 kitapla Johanna Spyri, 34 kitapla Christine Nöstlinger ve 33 kitapla Erich Maria Remarque.

Almancadan Türkçeye en çok kitabı çevrilen yazar ve şairlerin eser sayıları Şek. 3'te verilmektedir:

Şek. 3: Yazarına göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler

Yukarıda yer alan Alman edebiyatına ait yazarların bilgileri verilirken bu yazarlar listesi Avusturya ve İsviçre edebiyatını da kapsadığı için Alman yazarların yanı sıra Avusturyalı ve İsviçreli yazarların da, dilimize çevrilen eserlerine yer verilmiştir. Bundan dolayı Alman edebiyatında “deutschsprachige Autoren” ifadesi kullanarak bu üç ülkenin yazarları kastedilmektedir.

Listede adı geçen yazarlara bakıldığında yazarların tanınmış olmalarının yazdıkları eserlerinin Türkçeye aktarılmasında etkili oldukları görülmektedir. Sağlam'ın (2002: 290) da belirttiği gibi, başta Nobel edebiyat ödülü olmak üzere, edebiyat ödülleri bir yazarın tanınmışlığında son derece etkilidir. Bunun en güzel göstergesi 1929'da Nobel edebiyat ödülüne layık görülen Thomas Mann ve 1946'da bu ödüle layık görülen Hermann Hesse gibi iki ismin Almancadan Türkçeye aktarılan yazarlar listesinde ilk onda yer almasıdır. Ancak her ne kadar bu listede yer almasalar da *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası* verilerine göre 1912'de Nobel Edebiyat ödülüne layık görülen Gerhard Hauptmann (10 adet eser), 1972'de Nobel Edebiyat ödülüne layık görülen Heinrich Böll (21 adet eser) ve 1999'da Nobel Edebiyat ödülüne layık görülen Günter Grass (10 adet eser) gibi yazarlara ait neredeyse tüm edebi eserlerin Türkçeye aktarıldığı görülmektedir.

Bir yazarın tanınmışlığının elbette aldığı ödüllerle ölçülmediğinin en güzel örneğini de Johann Wolfgang von Goethe gibi bir yazarın listede yer alması göstermektedir. Elbette Goethe'nin Alman edebiyatının dehası olarak görülmesi ve üç farklı edebi dönemde etkili olması ve her üç dönemin özelliklerini barındıran son derece önemli edebi eserler sunmuş olması Almancadan Türkçeye çevrilen eserler listesinde ilk on listesinde yer almasında etkili olmuştur.

Bu özellikler dışında listede yer alan dört ismin: Franz Kafka, Stefan Zweig, Bertolt Brecht ve Erich Maria Remarque gibi isimlerin Almancadan Türkçeye en çok eseri çevrilmiş yazarlar listesinde yer almaları dikkat çekmektedir. Her dört yazarın ortak özellikleri nasyonal sosyalizm döneminde “yasaklı yazarlar” listesinde yer almalarıdır. Franz Kafka ve Stefan Zweig yahudi asıllı yazarlar olmaları, Bertolt Brecht

komünist düşünce yaklaşımı, Erich Maria Remarque ise “istenmeyen yazar” olarak ilan edilmesi nasyonal sosyalizm döneminde yasaklı yazarlar olarak görülmelerine sebep olmuştur. Bu yazarların eserlerinin çoğunun hatta neredeyse hepsinin Türkçeye aktarılması ise son derece ilginçtir.

Yukarıda adı geçen ‘ağır’ edebi yazarlar dışında Almancadan Türkçeye en çok çevrilen yazarlara bakıldığında geri kalan diğer üç yazarın: Thomas Brezina, Johanna Spyri ve Christine Nöstlinger’in çocuk ve genç edebiyatı kategorilerinde eser verdikleri görülmektedir. Sağlam’ın (2002: 290) da belirttiği gibi burada amaç bu yazarlara ait eserlerin Türkiye kitap piyasasında daha kolay satılmasıdır. Elbette bu hususta özel yayın evlerinin kâr amaçlı satış politikalarının da son derece önem arz ettiği düşünülmelidir. Çocuk ve genç edebiyatının özellikle 90’lı yıllardan sonra özel yayınevlerinin hızla artmasıyla gelişmesinde ve çocuk ve genç edebiyatının Almanca konuşulan ülkelerde gelişmesi etkili olmuştur.

3.4. Yayınevine göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler

Almancadan Türkçeye çevrilen eserler Türkiye’de yüzden fazla farklı yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Şek. 4’te görülebileceği gibi bunlardan en etkinleri şunlardır: Can Yayınları 166, Say Yayınları 134, Milli Eğitim Bakanlığı 82, Epsilon Yayıncılık 64, Pegasus Yayınları 52, Cem Yayınevi 50, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 48, Yurt Kitap Yayın 46, Yapı Kredi Yayınları 42 ve Altın Kitaplar Yayınevi 42.

Şek. 4: Yayınevine göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler

Yukarıdaki grafiği değerlendirdiğimizde Almancadan Türkçeye yapılan çevirilerin 1940’lı yıllarda devlet destekli *Tercüme Bürosu*’nun M.E.B. yayınevinin dışında birçok özel yayınevinin de üstlendiğini görmekteyiz. Bu konuda Can Çocuk Yayınları, Can Sanat Yayınları ve Can Yayınevi gibi farklı yayınevi isimleri altında Can Yayınları’nın Almancadan Türkçeye çevrilen eserler konusunda öncülük ettiğini ve repertuarlarında Alman edebiyatının son derece önemli bir yer teşkil ettiğini görmekteyiz. Can Yayınlarının Almancadan Türkçeye hem çocuk yazını alanında hem de popüler Alman edebiyatının Türkçeye çevrilmesi konusunda da çok sayıda eserin olduğu görülmektedir. Yukarıdaki sıralamada Can Yayınlarının hemen arkasında yer alan Say Yayınları, Say Çocuk ve Say Yayınevi olarak Almancadan Türkçeye hiç de azımsanmayacak sayıda çeviri eseri kazandığını görmekteyiz.

Say Yayınlarını yakından incelediğimizde özellikle Esat Nermi Erendor'un ve Gülderen Pamir'in çok sayıda çocuk yazını çevirdiğini tespit edebiliriz. Bu iki özel yayın kuruluşunun hemen arkasında devlet destekli M.E.B. Yayınları (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları) yer almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarını belirlerken eski adıyla Maarif Vekâleti Yayınları, Maarif Basımevi tarafından basılan yayınlar da dâhil edilmiştir. M.E.B. yayınları 1940'lı yıllardaki Dünya Klasiklerini Türkçeye kazandırma amacına ek olarak Alman edebiyatının önde gelen isimlerini de Türk okurlarına tanıtmayı amaçlamıştır. Bu üç yayınevi dışında diğer yayınevleri tarafından Türkçeye çevrilen eser sayılarının birbirlerine son derece yakın olduğunu görmekteyiz.

3.5. Çevirmenlere göre Almandan Türkçeye çevrilen eserler

Almandan Türkçeye aktarılan edebi eserlerin çevirilerini 781 farklı çevirmen yapmış bulunmaktadır. En çok eser çeviren çevirmenler ise Şek. 5'te görüleceği gibi şunlardır: Esat Nermi Erendor 89 eser, Kâmuran Şipal 64 eser, Ahmet Cemal 45 eser, Firuzan Gürbüz 41 eser, Gülderen Pamir 38 eser, Burhan Arpad 30 eser, Atilla Dirim 29 eser, İlknur Özdemir 26 eser, Ahmet Arpad 23 eser, İlknur İgan 22 eser.

Şek. 5: Çevirmenlere göre Almandan Türkçeye çevrilen eserler

Almandan Türkçeye eser kazandıran çevirmenlerimize baktığımızda Esat Nermi Erendor'un açık arayla Türkçeye en çok eser kazandıran çevirmen olduğunu görmekteyiz. Ancak *Türkçe Çevirmenler Bibliyografyası*'nın verilerine göre Say Yayınlarında çocuk yazını alanında birçok yayını bulunan Esat Nermi Erendor hakkında bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır¹. Tıpkı Esat Nermi Erendor gibi Say Yayınlarında çocuk yazını alanında 40'a yakın eseri Almandan Türkçeye kazandıran Gülderen Pamir hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

Listede yer alan diğer çevirmenlere baktığımızda Almandan Türkçeye eser kazandıran isimlerin en başında Kamuran Şipal'in geldiğini görmekteyiz: Kamuran Şipal 1950'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra bitirdiği bölüme asistan olarak girdi. Daha sonra iki yıl Almanya'da kalan Kamuran Şipal 1960'ta aynı üniversitede Yabancı Diller Yüksek

¹ <http://translation.ege.edu.tr/translex/alman.html> (Erşim tarihi: 15.02.2018)

Okulu'nda emekliliğine kadar Almanca okutmanı olarak çalıştı. Çağdaş Alman edebiyatından başta Franz Kafka'nın tüm eserleri olmak üzere, Alfred Adler, Ingeborg Bachmann, Wolfgang Borchert, Heinrich Böll, Bertolt Brecht, Max Brod, Elias Canetti, Sigmund Freud, Günter Grass, Carl Gustav Jung, Thomas Mann, Rainer Maria Rilke, Robert Musil, Bernhard Zeller, Hans Zulliger ve Hermann Hesse gibi Alman edebiyatının tanınmış yazarlarının eserlerini Türkçeye çevirdi².

Tıpkı Kamuran Şipal gibi yukarıdaki listede üçüncü sırada yer alan Ahmet Cemal³ de İstanbul Üniversitesi'nde Almanca dersleri vermiştir. Yine Kamuran Şipal gibi Alman edebiyatının önde gelen isimlerinden çeviri yaptığı tespit edilmiştir. Bunlar arasında Heinrich Böll, Bertolt Brecht, Elias Canetti, Franz Kafka, Erich, Maria Remarque, Friedrich Nietzsche ve Stefan Zweig gibi isimler yer almaktadır.

Kamuran Şipal ve Ahmet Cemal'den farklı olarak Firuzan Gürbüz⁴ Alman filolojisi okumamış, ancak uzun yıllar Almanya'da yaşamıştır. Çevirdiği eserlerin bütününe baktığımızda çocuk edebiyatı alanında son derece önemli eserleri Türkçeye kazandırdığını görmekteyiz.

Firuzan Gürbüz gibi Burhan Arpad⁵ da Alman filolojisi okumamış ve kendi ilgi ve merakından Fransızcadan sonra Almanya'da yaşamadan Türkiye'de edindiği Almancası ile Alman edebiyatının önde gelen isimlerinden Stefan Zweig ve Erich Maria Remarque'nin çevirmeni olarak Türkiye'de tanınmıştır.

Yukarıda bahsi geçen çevirmenlerden farklı olarak Atilla Dirim'in⁶ annesinin Alman olması onu Alman edebiyatından Türkçeye çeviri yapan diğer çevirmenlerden farklı kılmaktadır. Bu ailevi farklılığına ek olarak Atilla Dirim de birçok çevirmen gibi üniversite eğitiminde Alman filolojisi okudu. Dirim'in çok sayıda çağdaş Alman edebiyatından yapmış olduğu çevirilerin yanı sıra özellikle mitolojik konulu kitapları Almancadan Türkçeye aktarımı ile ün kazanmıştır.

Türkçe Çeviriler Bibliyografyası verilerine göre toplam 29 edebi eseri Almancadan Türkçeye aktaran İlknur Özdemir⁷ yukarıda zikredilen çevirmenlerden farklı olarak Boğaziçi Üniversitesi İşletme bölümü okumasına rağmen Almancayı İstanbul Alman Lisesi'nde aldığı eğitimi sırasında çok iyi derecede öğrenmiştir. Özdemir sadece Almanca ve Alman edebiyatından edebi eserler değil, aynı zamanda İngilizceden de çok sayıda edebi eseri Türkçeye çevirmiştir.

Baba mesleğini icra eden Ahmet Arpad⁸ hem ortaokul hem lise hem de üniversite eğitimi boyunca Almanca eğitimi almıştır. Çeviriye üniversite yıllarında babasının önerisi ve desteği ile başlayan Ahmet Arpad Heinrich Böll, Gerhard Hauptmann, Hermann Hesse, Stefan Zweig, Anna Seghers, Johannes M. Simmel ve Thomas Bernhard gibi Alman edebiyatında tanınmış çok sayıda yazarın eserlerini Türkçeye kazandırmıştır.

² <http://translation.ege.edu.tr/translex/kamuran-sipal.html> (Erişim: 15.02.2018)

³ <http://translation.ege.edu.tr/translex/ahmet-cemal.html> (Erişim: 15.02.2018)

⁴ <http://translation.ege.edu.tr/translex/firuzan-gurbuz.html> (Erişim: 15.02.2018)

⁵ <http://translation.ege.edu.tr/translex/burhan-arpad.html> (Erişim: 15.02.2018)

⁶ <http://translation.ege.edu.tr/translex/atilla-dirim.html> (Erişim: 15.02.2018)

⁷ <http://translation.ege.edu.tr/translex/ilknur-ozdemir.html> (Erişim: 15.02.2018)

⁸ <http://translation.ege.edu.tr/translex/ahmet-arpad.html> (Erişim: 15.02.2018)

İlknur İgan⁹ da Ahmet Arpad gibi lise ve üniversite eğitimini Alman filolojisi alanında tamamladıktan sonra Almanya'ya yerleşmiştir. İgan sadece Alman edebiyatına ait yazarların eserlerini Türkçeye çevirmemiş, aynı zamanda Imre Kertész gibi farklı edebiyatların yazarlarının eserlerini Almanca ara dili üzerinden Türkçeye aktarmıştır.

4. Sonuç

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında da çeviri faaliyeti ülkenin siyasi, kültürel ve toplumsal bağlamıyla yakın ilişki hâlinde olduğunu açıkça görüntülemektedir. Bunun en güzel göstergesi Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle batı kültür ve uygarlığının model olarak alındığı batılılaşma hareketi çerçevesinde batı yazınından çeviriler yapılmaya başlanmış olduğudur. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte batılılaşma bir devlet politikası hâline gelmiş ve çeviri etkinliği de bilinçli ve planlı bir biçimde ele alınmıştır. İlk bilinçli hareketin 1940-1967 yılları arasında olduğu ve bu çeviri etkinliğinin önemli bir bölümünü yürüten *Tercüme Bürosu*'nun büyük katkılar sağladığı görülmektedir.

Yukarıdaki çalışma, *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası* adlı çalışmada yer alan bilgiler ışığında Alman edebiyatından yapılan çevirilere yönelik şu sorulara yanıt aranmıştır: İlk olarak “yıllara göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler” incelenmiştir: 20. yy. başlarında Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun yakınlaşması Alman edebiyatının Türkiye'de yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Ancak buna rağmen Alman edebiyatından yapılan çeviri hacminin %4,8'i geçmediğini görmekteyiz (bkz. 3.1). Bu durum 90'lı yıllarda iki ülkenin siyasi alandaki yakınlaşmasının yanı sıra başta kültürel ve toplumsal olmak üzere birçok alanda etkileşimin söz konusu olmasından dolayı Almancadan Türkçeye yapılan çevirilerin artmasına ve Cumhuriyet'in kuruluşundan 2016 yılına dek yapılan çeviri hacminin toplam %10'un üzerinde bir kısmının Almancadan yapılan çevirilerden oluştuğu görülmektedir.

Çalışmamızda daha sonra “edebi türüne göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler” incelenmiştir. Buna göre nesir türü Almancadan Türkçeye yapılan çeviriler içinde yazınsal dizgesi sayısal olarak en baskın çeviri yazın türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet'in kuruluşunda da olduğu gibi düz yazı türleri içerisinde yapılan çevirilerin en büyük işlevi Avrupa'dan roman ve tiyatro gibi yeni türleri erek kültüre sunmak olmuştur ve Türk edebiyatı da buna bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. Yapılan çeviriler Türk romanının ve Türkçe sözcük dağarcığının zenginleşmesine ve Türk edebiyatında sade bir düz yazının gelişimine yardım etmiştir.

“Yazarına göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserlere” baktığımızda yazar seçiminde birçok unsurun etkili olduğunu görmekteyiz. En başta her edebiyatta olduğu gibi öncelikle yabancı edebiyatın “klasik” yazarlarına ait eserler üzerinde durulur. Alman edebiyatı denildiğinde kuşkusuz ilk akla gelen isim Johann Wolfgang von Goethe oluyor. Bir diğer önemli unsur ise yazarın Nobel edebiyat ödülü vb. diğer ödüllere layık görülüp görülmediği de önem kazanmaktadır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde “yasaklı yazarlar” olarak nitelendirilen yazarlara ait eserlerin de bu listede geniş yer tuttuğunu görebiliyoruz. Tüm bu “ciddi edebi yazarlar” dışında

⁹ <http://translation.ege.edu.tr/translex/ilknur-igan.html> (Erişim: 15.02.2018)

özellikle özel yayınevlerinin üzerinde durdukları ölçüt ise, kendi satış politikalarını düşünerek çocuk ve genç edebiyatı kaleme alan yazarların kitaplarının çevrilmesiyle farklı okur kitlesine de hitap etme imkânı bulmalarındır.

Bir diğer araştırma konusu olarak “yayınevine göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler” incelendi. Almancadan Türkçeye yapılan çevirileri 1940’lı yıllarda devlet destekli *Tercüme Bürosu*’nun M.E.B. yayınevinin dışında birçok özel yayınevinin de üstlendiğini görmekteyiz. 50’li yıllarda Türkiye’de birçok özel yayınevinin kurulması çeviri hacminin artmasına sebep oldu. Açılan özel yayınevlerine baktığımızda başta edebi literatürü ve popüler eserlerin çevrilmesini görev olarak bilen Can Yayınları’nı, daha çok çocuk ve gençlik edebiyatı üzerinde yoğunlaşan Say Yayınları izlemektedir. *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası* verilerine göre sırasıyla Epsilon Yayıncılık, Pegasus Yayınları, Cem Yayınevi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yurt Kitap Yayın, Yapı Kredi Yayınları ve Altın Kitaplar Yayınevi gibi Alman edebiyatının Türkçeye çevrilmesinde son derece etkili yayınevleri oldukları görülmektedir.

Son olarak “çevirmenlere göre Almancadan Türkçeye çevrilen eserler” ele alındı. Bu noktada yukarıda da belirtildiği gibi çocuk yazını alanında birçok eseri Türkçede yayınlayan Say Yayınlarına bağlı Esat Nermi Erendor ve Gülderen Pamir hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı görülmektedir. Listede bulunan diğer çevirmenlere baktığımızda ilk onda yer alan çevirmenleri iki gruba ayırabiliriz: ortaokul, lise ve/ya üniversite yıllarında Almanca eğitimi almış olanlar ve Almanyada yaşayanlar. Kamuran Şipal, Ahmet Cemal, Atilla Dirim, İlknur Özdemir, Ahmet Arpad ve İlknur İgan adlı çevirmenler ortaokul, lise ve/ya üniversite yıllarında Almanca eğitimi aldılar. İlk onda yer alan yazarlar içinde sadece Firuzan Gürbüz Türkiye’de Almanca eğitimi almayıp uzun yıllar Almanya’da yaşayanlar kategorisinde bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen iki grup dışından her ne kadar nadir görülsede kendi merak ve isteği ile yabancı dili öğrenen bir çevirmen ilk onda yer almaktadır: Burhan Arpad. Tıpkı Firuzan Gürbüz gibi Burhan Arpad da Alman filolojisi okumamış, ancak kendi ilgi ve merakından Fransızcadan sonra Almanya’da yaşamadan Türkiye’de edindiği Almancası ile Alman edebiyatının önde gelen isimlerini Türkçeye aktarmıştır.

Kaynakça

- Berk, Özlem** (2002): Türkiye’deki Yazın Çevirisi Tarihine Bir Bakış. In: *Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 4*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. s.117-132.
- Gürses, Sedat** (2006): *1945’ten Günümüze Kadar Alman Edebiyatından Türkçe’ye yapılan Çeviriler ve Çeviribilim Çalışmaları*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mütercim Tercümanlık ABD Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Öncü, Mehmet Tahir/ Sertdemir, Bahar Aliye/ Abacı, Gökhan** (2017): *Türkçe Çeviriler Bibliyografyası: Dünya Edebiyatından Çeviriler*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Sağlam, Musa Yaşar** (2002): Zur Rezeption der deutschen Literatur in der Türkei. In: *Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 4*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. s. 289-296.

Internet Kaynakları

<http://translation.ege.edu.tr/translex/alman.html> (Erişim tarihi: 15.02.2018)

<http://translation.ege.edu.tr/translex/kamuran-sipal.html> (Erişim: 15.02.2018)
<http://translation.ege.edu.tr/translex/ahmet-cemal.html> (Erişim: 15.02.2018)
<http://translation.ege.edu.tr/translex/firuzan-gurbuz.html> (Erişim: 15.02.2018)
<http://translation.ege.edu.tr/translex/burhan-arpad.html> (Erişim: 15.02.2018)
<http://translation.ege.edu.tr/translex/atilla-dirim.html> (Erişim: 15.02.2018)
<http://translation.ege.edu.tr/translex/ilknur-ozdemir.html> (Erişim: 15.02.2018)
<http://translation.ege.edu.tr/translex/ahmet-arpad.html> (Erişim: 15.02.2018)
<http://translation.ege.edu.tr/translex/ilknur-igan.html> (Erişim: 15.02.2018)